

УДК 352.075

Х. З. Махмудов,

д. е. н., професор, завідувач кафедри підприємництва і права,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2287-1467>**Ю. В. Самоїлик,**

д. е. н., професор, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1335-2331>**Н. В. Дем'яненко,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,

Полтавський державний аграрний університет,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3516-2715>**І. В. Чепур,**

здобувач ступеня вищої освіти магістр, спеціальності 076 Підприємництво,

торгівля та біржова діяльність, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3819-6514>**В. А. Колінько,**

здобувач ступеня вищої освіти магістр, спеціальності 076 Підприємництво,

торгівля та біржова діяльність, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3947-1573>

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.20.13

МОТИВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

H. Makhmudov,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Entrepreneurship and Law, Poltava State Agrarian University

Yu. Samoilyk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics and International Economic Relations, Poltava State Agrarian University

N. Demyanenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Law, Poltava State Agrarian University

I. Chepur,

Master's degree student, specialty 076 Entrepreneurship, Trade and Exchange Activity, Poltava State Agrarian University

V. Kolinko,

Master's degree student, specialty 076 Entrepreneurship, Trade and Exchange Activity, Poltava State Agrarian University

MOTIVATION MECHANISM OF DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES

У статті проаналізовано сучасні підходи щодо аналізу мотивації підприємницької діяльності, які виходять з її складності та багаторівневої структури та передбачають переплетення економічних та неекономічних мотивів, соціальну вкоріненість власне економічних інтересів та мотивів. Наведено портрет українського підприємця. Визначено ознаки, згідно яких характеризують українських підприємців. Показано типи українських бізнесменів. Визначено, що підприємці великих міст більш оптимістично налаштовані щодо "здійсненості" власного бізнесу у порівнянні з колегами із інших регіонів України. Помічено, що часто спостерігались випадки, коли дорослим дітям батьки відмовлялися у інвестиціях на бізнес, але це ще більше мотивувало їх до відкриття власної справи. Інколи студентам для старту символічні кошти надають родичі чи хрещені та визначають умови їх повернення (віддати розсадою, випічкою тощо). Визначено, що із мотивацією тісно пов'язано таке поняття як моральний дух, що характеризує ступінь ставлення людини до керівника, своїх колег, підприємства у цілому.

The article analyzes modern approaches to the analysis of the motivation of entrepreneurial activity, which proceed from its complexity and multi-level structure and provide for the interweaving of economic and non-economic motives, the social rootedness of economic interests and motives. Motives are what move a person in the direction of starting a business. Clarifying them and what drives a person makes it possible to gain more knowledge about the phenomenon of entrepreneurship and about social processes in Ukrainian society. Entrepreneurship in Ukraine is represented mainly by men aged 31 to 45 with higher education, the number of women is 29%. These are individuals who created their own business about 8.5 years ago (in 2013), motivating themselves by self-realization, independence from the will of the employer, and opportunities for financial security. The study of this topic has an important contribution to obtaining new sociological information regarding the motivation of individuals to engage in entrepreneurial activity in modern realities. A portrait of a Ukrainian entrepreneur is presented. The signs, according to which Ukrainian entrepreneurs are characterized, have been determined. The types of Ukrainian businessmen are shown. It was determined that entrepreneurs from large cities are more optimistic about the "feasibility" of their own business compared to their colleagues from other regions of Ukraine. The main motives for starting a business are indicated. It was determined that motivation is closely related to such a concept as morale, which characterizes the degree of a person's attitude towards the manager, his colleagues, and the enterprise as a whole. It will be determined that in order to strengthen the motivation of entrepreneurial activity and ensure its activity, it is necessary to set goals that would allow obtaining a result or effect. It is noted that cases were often observed when parents refused to invest in business for adult children, but this motivated them even more to open their own business. Sometimes relatives or godparents provide students with symbolic funds for a start-up and determine the terms of their return (give seedlings, baked goods, etc.).

Ключові слова: підприємництво, бізнес, мотиви, мотиваційний механізм, суб'єкти підприємницької діяльності.

Key words: entrepreneurship, business, motives, motivational mechanism, subjects of entrepreneurial activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Науковці підприємницьку діяльність розглядають як неминучу умову забезпечення сталого соціального та економічного розвитку суспільства. Підприємці — це ті, особистості, що допомагають в вирішенні проблем безробіття і бідності, створюють робочі місця. Високий рівень підприємницької діяльності зараджує конкуренцію, що у свою чергу є причиною змін й інновацій у суспільстві. В Україні зросло значення підприємницької діяльності на мікро- й макросоціологічному рівнях. Створення і функціонування підприємств — це потужний рушій, отже важливо сприяти створенню і розвитку, зокрема малих підприємств. Більш вагомими чинниками є виявлення мотивів. Мотиви — це те рухає особу в напрямку щодо початку заняття підприємництвом. З'ясування їх та того, чим керується людина, дає можливість отримувати більше знань щодо явища підприємництва та про соціальні процеси у українському суспільстві. Вивчення даної тематики має важливий внесок в отриманні нової соціологічної інформації щодо мотивацію осіб у залучення до підприємницької діяльності в сучасних реаліях [2, с. 3]. Через дослідження мотивів українців й залучення їх більшої кількості щодо діяльності, підприємництво може розвиватися і давати результати у майбутньому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання мотиваційного механізму розвитку суб'єктів підприємницької діяльності роз-

глядається такими науковцями: Капустянський П. З., Мохонь В. А., Проданова Л. В., Котляревський О. В. та ін. Але мотивація до підприємницької діяльності є достатньо проаналізованою.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження — дослідження особливостей управління розвитком підприємницької діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасні підходи щодо аналізу мотивації підприємницької діяльності виходять з її складності та багаторівневої структури, що передбачає переплетення економічних та неекономічних мотивів, соціальну вкоріненість власне економічних інтересів та мотивів. Економічні мотиви виникають у контекстах певних соціальних відносин, нормативних і інституційних умовах діяльності, які визначають допустимі, рекомендовані і бажані дії та ціннісних систем, які сприймаються як уявлення щодо ідеалів. Позитивну та негативну мотивацію також можна розмежувати не тільки на ідеально-типовому чи абстрактному рівні. В реальних соціальних обставинах негативна життєва ситуація може стати поштовхом щодо реалізації особистої схильності, що б не втілилася у дії без такого "поштовху" ззовні [1, с. 64].

Часто спостерігались випадки, коли дорослим дітям батьки відмовляли у інвестиціях на бізнес, але це ще більше мотивувало їх до

відкриття власної справи. Інколи студентам для старту символічні кошти надають родичі чи хрещені та визначають умови їх повернення (віддати розсадою, випічкою тощо).

На думку аналітиків, загальний портрет підприємця має такі риси:

зайнятість в сфері оптово-роздрібною торгівлі, включно продажі в інтернеті;

володіння однією чи двома компаніями, у сегменті мікро- та малого бізнесу (наприклад, співзасновник ТОВ та ФОП) [4].

Портрет українського підприємця наведено на рис. 1. Підприємництво України представлено переважно чоловіками, віком від 31 до 45 років із вищою освітою, кількість жінок складає 29 %. Це особи, що створили власну справу приблизно 8,5 років тому (у 2013 р.), мотивуючи себе самореалізацією, незалежністю від волі роботодавця та можливостями фінансової забезпеченості.

Проаналізувавши профіль власників бізнесу різних сфер та рівнів, науковці визначили п'ять ознак, згідно яких доцільно характеризувати українських підприємців:

- організаторські навички управління;
- готовність ризикувати в бізнесі;
- новаторство;

залежність власного бізнесу від зовнішніх обставин;

чесне та законне ведення бізнесу [3].

Виходячи із того, наскільки певна ознака властива чи не властива підприємцям, науковці виділили п'ять головних типів підприємців України (рис. 2).

Отже, згідно психології, відношення, мотивації, цінностей підприємців, і без сегментації за розмірами бізнесу, оборотами, кількістю співробітників, можна виділити такі психологічні портрети:

працюючі мікровласники (19 %), вони ведуть бізнес в спокійному стилі, початківці, які прагнуть "довести до ладу започатковане";

проворні новатори (22 %), вони швидко вловлюють наявні проблеми, недоліки і самостійно керують виправленням їх, завжди прагнуть знаходити нові шанси для бізнесу);

ідейні натхненники (19 %), активні і натхненні власники бізнесів, постійно генерують

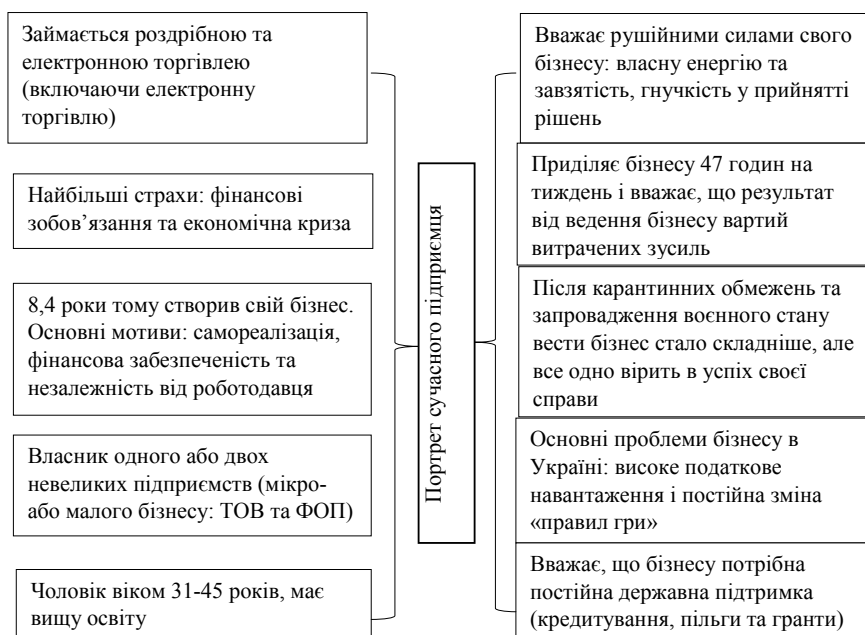

Рис. 1. Портрет українського підприємця

Джерело: [4].

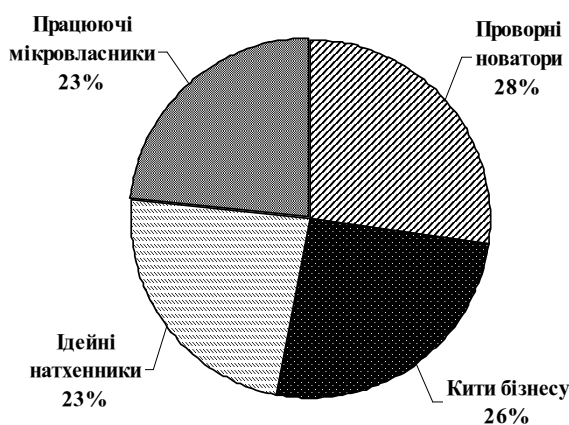

Рис. 2. Типи українських підприємців, 2021 р.

Джерело: [3].

творчі ідеї й розглядають нові напрямки в бізнесі;

кити бізнесу (21 %) — це великі підприємці, які несуть повну відповідальність на основі своїх дії та власного бізнесу, здатні швидко підлаштовуватися, не покладаються на зовнішні обставини;

відсторонені власники (18 %) — це переважно власники одного мікробізнесу в сфері гуртової і роздрібною торгівлі, зачасту ставляють перед собою нереальні цілі, рідше чим інші використовують демократичний стиль управління) [3].

Найменш українські підприємці вірять в результат, адже не завжди володіють необхідними навичками та ресурсами щодо започаткування власної справи. Не дивлячись на це, усе

ж пробують, що є особливостями менталітету українців.

Не дивлячись на величезне бажання та витривалість, є острахи невдач:

постійні фінансові зобов'язання (виплати постачальникам, виплати заробітної плати, борги),

надмірне емоційне навантаження,

загроза економічної кризи,

загроза втрати бізнесу (включно з рейдерством).

Підприємці великих міст більш оптимістично налаштовані щодо "здійсненності" власного бізнесу у порівнянні з колегами із інших регіонів України. Бажаність та стійкість українських підприємців вища у порівнянні із відповідними світовими показниками в 1,5 рази, що свідчить про їх витривалість [5, с. 75].

Також науковці з'ясували головні мотиви започаткування бізнесу:

самореалізація і можливість втілювати власні ідеї (75 %),

фінансова забезпеченість (74 %);

незалежність від роботодавця (65 %).

Не дивлячись на недосконале бізнес-середовище, українські підприємці бачать майбутнє України через 5 років позитивним:

економічно розвинутих,

успішна та самодостатня країна із західним курсом розвитку — вступ до ЄС),

без війни, із цілісною територією й верховенством права.

Війна — це найбільше випробування для підприємців. Якщо вони його витримують та продовжать працювати, навіть в пів сили, усі проблеми у майбутньому мозок подолає легко. Бізнесмени в період війни не просто сплачують податки та підтримують економіку. Працюючи у кризу, вони розкривають свій потенціал та з часом їх потенціал буде в рази більший. Не буде жодна економічна криза настільки складною для підприємців, як війна [7].

Щоб посилити мотивацію підприємницької діяльності та забезпечити її активність, потрібно поставити цілі, що б дозволяли отримати результат або ефект. Це відповідно стосується як юридичних, так й фізичних осіб — суб'єктів підприємництва, що створюють власну справу та намагаються втілити в життя бізнес-ідею.

Із мотивацією тісно пов'язано таке поняття — моральний дух, що характеризує ступінь ставлення людини до керівника, своїх колег, підприємства у цілому. Те, як працівники відчують себе на робочому місці, впливає на їх моральний стан. На практиці деякі керівники

думають, що продуктивність праці визначають тільки об'єктивними умовами роботи:

достатні ресурси щодо забезпечення нормального господарського процесу, ефективні організаційні структури,

компетентні співробітники,

чіткі цілі та завдання.

Але у сучасних умовах усе більше керівників усвідомлюють — суб'єктивні умови також можуть суттєво впливати на результат діяльності підприємства. До таких чинників відносять:

справедливість — моральний клімат в колективі визначає авторитет працівників за правдивими оцінками, виносить справедливі рішення в процесі обговорення питань кадрового, організаційно-технологічного, управлінського характеру, створення дружньої атмосфери, дає стимул щодо просування по службі на базі досягнутих заслуг, що оцінені об'єктивно;

визначеність: цілі підприємства та структурних підрозділів, кожного робітника, що чітко сформовані в рамках загально підприємницького планування й індивідуальних планів;

визначення заслуг — працівники впевнені в тому, що керівництво належно оцінить їхній вклад в роботу;

зворотний зв'язок — трудовий персонал впевнений, що керівник-підприємець небадюжий до їх потреб, бажань, існуючих поточних проблем.

Залученість: працівники знають, що вони вносять власний конкретний вклад в досягнення загальних цілей підприємства [6].

Завдання підприємця полягає у тому, щоб створити сприятливий мікроклімат в колективі. Той, хто має бадьорий настрій, знаходиться в хорошому моральному стані, є лояльним та виявляє ентузіазм. В такому середовищі підприємцю легше використовувати засоби спонукань працівників до ефективної праці.

Для прийняття кінцевого рішення про відкриття власної справи, окрім внутрішніх чинників, потрібні певні зовнішні спонуки: створення необхідних умов діяльності підприємців й також вплив із боку оточення, в результаті якого формується думка про престижність і вигідності підприємництва. У той же час, хоч в Україні й поширене мале та середнє підприємництво, але українці у п'ять разів менше схильні до відкриття власної справи чим європейці.

Наведемо приклад розвитку підприємництва у меблевій сфері. Про відкриття власного бізнесу ФОП Ражик С. Ф. (м. Полтава) мріяв ще з дитинства. Ще в школі він їздив з татом на установку меблів. Йому це подобалось і добре пла-

Таблиця 1. Порівняння переваг та недоліків найманої праці (Ражик С. Ф. у інших підприємців) та відкриття власної справи ФОП Ражик С. Ф., 2017–2021 рр.

Підприємницька діяльність	
Переваги	Недоліки
Досвід підприємницької діяльності більш цінний. Постійне навчання та розвиток. Свобода дій, перспектива зростання, реалізація мрій. Вищий дохід. Робота як хобі. Немає прив'язки до графіку роботи та керівництва. Формування команди.	Іноді є необхідність вкладати власні кошти у справу. При закритті бізнесу можна залишитись із боргами. Робота 24/7. Значна кількість адміністративних питань. Велика відповідальність. Сподівання на самого себе, пошук клієнтів, особисті мінуси та невдачі покладаються на себе
Наймана праця	
Переваги	Недоліки
Інколи топ-менеджер заробляє більше ніж власник компанії. Відсутність ризиків та відповідальності. Ризики грошима компанії та ніяких інвестицій. Стабільна зарплата. Є можливість змінити місце роботи, якщо щось не подобається. Відсутність «паперової тяганини». Наявність страхового полюса. Немає необхідності вести бухгалтерію. За кінцевий результат роботи відповідає керівництво. Робота в колективі. Фіксована тривалість робочого дня. Можливість отримання кредиту у банку.	Необхідність підпорядковуватись та звітуватись. Можуть звільнити. Обмеженість доходу. Імовірність скорочення. Боротьба за «місце під сонцем» в колективі. Повна підпорядкованість керівництву. Фіксований робочий день. Гнів керівництва.

тили. Він зрозумів, що буде розвиватись в цьому напрямку. Спочатку був найманим працівником у других організацій і ФОПів. Там вони працювали бригадою по дві особи і їздили на установки меблів. На бригаду давалася наприклад кухня — її вони робили і отримували кошти. Її можна було зробити за два дні, а можна і за тиждень. І коли він робив, а напарник ходив на перекур, пив каву — в цей період втрачався час, а гроші за зроблену роботу ділили на двох.

Також мінусом було те, що хтось із найманих працівників їздив робити заміри кухні, рисував її, а потім Ражик Сергій, як найманий працівник складав її і установлював. Бувало коли він привозив її на установку, в ручну без ліфта (адже не скрізь можна ним користуватись) виносив на сьомий поверх, а вона не ставала на відведене місце, бо хтось із працівників не правильно до цього поміряв. Сергій кліпав очима та вибачався перед людьми, вибачався, зносив деякі уже зібрані відсіки на низ, переробляв їх в цеху й знову їхав туди встановлювати. Ці проблеми йому дуже надоли.

Також ходити по поверхах як вантажник із меблями ставало не так просто з кожним роком, і він зрозумів, що планує робити на себе, тим більше що у нього почали з'являтися власні клієнти. Їх було не багато, але вони були. І він почав працювати на себе. Він вирішив розпочати свій власний бізнес — зареєструвати ФОП. Його може зареєструвати безкоштовно будь-який громадянин України старше 16-ти років із пропискою за місцем проживання. Перше, що необхідно було йому зробити після того, як він визначилися з ідеєю та стратегією бізнесу — це обрати для нього організаційно-правову форму. Він обрав ФОП. Є два способи реєстрації ФОП: у державного реєстратора та онлайн на сайті Дія.

Процедура реєстрації ФОП включала п'ять етапів:

отримання ЕЦП. Електронний цифровий підпис Ражик Сергій отримав у акредитованому центрі від ПриватБанку. Швидко і зручно було зроблено ним за рахунок можливості оформлення онлайн. Процедура оформлення тривала 15 хв.;

обрав КВЕДи;

зареєструвався на сайті;

отримав документ — виписку;

зареєстрував книгу обліку доходів у податковій.

ФОП Ражик С. Ф. як зареєстрований платник єдиного податку отримав виписку абсолютно безкоштовно. Він подав відповідний запит до податкової згідно місця реєстрації та особисто забрати виписку. Виписка із Єдиного державного реєстру підтверджує проходження реєстрації. Далі подав заяву в податкову про використання спрощеної системи оподаткування. Подав запит на отримання витягу із реєстру платників єдиного податку. Через три дні отримав витяг. Щоб уникнути мороки із цифрами використав сервіси подачі електронної звітності.

В цілому можна зробити висновок, що відкриття ФОП дало можливість отримати більше коштів. Також перевагами створення ФОП Ражик С. Ф. називає: можливість працювати самому на себе й ні від кого не залежати, адже коли працюєш на когось — скільки не доклади зусиль заробітна плата майже завжди буде однаковою, а працюючи на себе можна досягти більше успіхів у житті; збулася мрія відійти від установок меблів та їздити тільки по замірах. Порівняння найманої праці та підприємницької діяльності ФОП Ражик С. Ф. наведено в табл. 1.

Отже, в цілому, підприємницька діяльність має ряд переваг. Підприємцю у 2022 р. виповнилось 34 роки, але він планує і надалі активно розвиватися в меблевому бізнесі. Також критерії відкриття ФОП Ражик С. Ф. були: довіра зі сторони банку, простіше працювати з

клієнтами; простіше залучення клієнтів; нові можливості та вільне ведення діяльності. Розвиток підприємництва буде сприяти соціально-економічному розвитку суспільства.

ВИСНОВКИ

Отже, мотивація до підприємництва — це спонукання осіб щодо запровадження підприємницької діяльності. Спонукальними мотивами можуть бути:

прагнення реалізувати свої винаходи чи ідеї. Особи, успішні у певній сфері стають відомі усім (Форд, Гейтс та ін.).

незадоволення своїм соціальним та матеріальним становищем. Незадоволення собою і бажання домогтися всього власними силами примушує випробовувати свої здібності в різних галузях. Перший мотив психологи називають позитивним, другий — негативним, або "підприємці за примусом". Великого успіху досягають далеко не всі, тому що не мають спеціальних знань чи необхідних рис характеру. Безробітні й працівники сільського господарства та промисловості пов'язують процес переходу щодо підприємництва не із можливостями самореалізації, а із безвихідністю життя й загрозою втрати роботи.

бажання визначитися, задовольнити власну здорову честолюбність. Підприємець мріє про славу, пошану і матеріальний добробут. Багатство є тільки одним із засобів виділитися. В українських підприємців мотив збагачення будь-яким шляхом часто є єдиним.

задоволення особистих потреб у лідерстві, адже підприємець — це незалежна за характером особа, схильна до самостійності і свободи. Він проявляє свої здібності в конкретному практичному ділі, керуючи колективом та реалізуючи ідеї.

Література:

1. Капустянський П. З. Мотивація праці персоналу сучасних організацій (організаційно-управлінський аспект): монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2007. 155 с.
2. Мохонь В. А. Мотиви залучення до підприємницької діяльності серед молоді України: кваліфікаційна роботи. 2020. С. 2—113.
3. Портрет українського підприємця. URL: <https://madeinukraine.org/news/info/118> (дата звернення: 18.08.2022).
4. Портрет українського підприємця: експертний аналіз та оцінки представників бізнесу. URL: <https://ua.news/ua/money/portret-ukrainskogo-predprinimatelja-ekspertnij-analiz-i-otsenki-predstavitelej-biznesa> (дата звернення: 18.08.2022).

5. Проданова Л. В., Котляревський О. В. Мотиваційний механізм розвитку підприємницької діяльності в економіці України: монографія. Пономаренко. Черкаси. 2018. 192 С.

6. Як вести бізнес під час війни. URL: <https://fondy.ua/uk/special-projects/> (дата звернення: 13.07.2022).

7. Якщо бізнес працює під час війни, мозок підприємця отримує унікальні навички. Чому так важливо не зупинятися. Forbes: вебсайт. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/yakshcho-biznes-pratsyue-pid-chas-viyni-mozok-pid-priemtsya-otrimue-unikalni-navichki-chomu-tak-vazhливо-ne-zupinyatisya-10062022-6530> (дата звернення: 25.08.2022).

References:

1. Kapustyansky, P. Z. (2007), *Motyvatsiia pratsi personalu suchasnykh orhanizatsii (orhanizatsiino-upravlinskyi aspekt)* [Work motivation of the personnel of modern organizations (organizational and management aspect)], IPC DSZU, Kyiv, Ukraine.
  2. Mohon, V. A. (2020), "Motives of involvement in entrepreneurial activity among the youth of Ukraine", *Sociology, Abstract of qualifying work, National University "Kyiv-Mohyla Academy"*, Kyiv, Ukraine.
  3. [madeinukraine.org](https://madeinukraine.org/news/info/118) (2021), "Portrait of a Ukrainian entrepreneur", available at: <https://madeinukraine.org/news/info/118> (Accessed 18 Aug 2022).
  4. Heliukh, M. (2020), "Portrait of a Ukrainian entrepreneur: expert analysis and assessments of business representatives", available at: <https://ua.news/ua/money/portret-ukrainskogo-predprinimatelja-ekspertnij-analiz-i-otsenki-predstavitelej-biznesa> (Accessed 18 Aug 2022).
  5. Prodanova, L. V. and Kotlyarevskiy, O. V. (2018), *Motyvatsiyni mekhanizm rozvytku pidpriemnytskoi diialnosti v ekonomitsi Ukrainy* [The motivational mechanism for the development of entrepreneurial activity in the economy of Ukraine], Ponomarenko, Cherkasy, Ukraine.
  6. [Fondy.ua](https://fondy.ua/uk/special-projects/) (2022), "How to do business during the war", available at: <https://fondy.ua/uk/special-projects/> (Accessed 13 July 2022).
  7. Subbota, S. (2022), "If the business works during the war, the entrepreneur's brain acquires unique skills. Why is it so important not to stop?", available at: <https://forbes.ua/lifestyle/yakshcho-biznes-pratsyue-pid-chas-viyni-mozok-pid-priemtsya-otrimue-unikalni-navichki-chomu-tak-vazhливо-ne-zupinyatisya-10062022-6530> (Accessed 25 Aug 2022).
- Стаття надійшла до редакції 01.10.2022 р.*